

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кафедра глобальної економіки

АГРАРНА ПОЛІТИКА

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 051 «Економіка»

Студент (ка) _____ курсу _____ групи _____ форми навчання

(прізвище, ім'я, по батькові)

20 ____ / 20 ____ навчальний рік

УДК 338.43.02 (073)

ББК 65.32-1

Рекомендовано до друку Вченою радою економічного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол № 4 від 19 жовтня 2023 р.)

Рецензенти:

Мірзоєва Т. В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки,
Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Негода Ю. В., д.е.н., професор кафедри фінансів, Національного
університету біоресурсів і природокористування України.

Аграрна політика: робочий зошит для здобувачів другого
(магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка». К.:
НУБіП України. 2023. 86 с.

У робочому зошиті наведено інформацію про основні показники
аграрної політики держави, макроекономічну характеристику аграрного
сектору економіки, індикатори сталого розвитку сільського господарства,
показники землевіддачі та землезабезпеченості в умовах реформи, а
також характеристику методів та інструментів державного регулювання
внутрішнього і зовнішнього ринку сільськогосподарської продукції. У
робочому зошиті наведені основні цілі та пріоритети аграрної політики,
зокрема забезпечення продовольства, підтримка сільськогосподарських
виробників, збільшення обсягів виробництва та покращення якості
сільськогосподарської продукції в умовах трансформаційних процесів.

Укладачі: Діброва А.Д., д.е.н., професор
Вдовенко Н. М., д.е.н., професор
Сокур Л. М., к.е.н., доцент
Перегуда Ю. А., к.г.н., доцент

УДК 338.43.02 (073)

Передрукування заборонено
© НУБіП України, 2023
© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

Передмова.....	4
<i>ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1. Макроекономічні індикатори розвитку аграрного сектору економіки.....</i>	<i>9</i>
<i>Завдання до виконання практичної роботи № 1.....</i>	<i>16</i>
<i>ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2. Розрахунок індикаторів сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.....</i>	<i>19</i>
<i>Завдання до виконання практичної роботи № 2.....</i>	<i>25</i>
<i>ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3. Заходи регулювання внутрішнього агропродовольчого ринку.....</i>	<i>29</i>
<i>Завдання до виконання практичної роботи № 3.....</i>	<i>31</i>
<i>ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4. Заходи регулювання зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією.....</i>	<i>35</i>
<i>Завдання до виконання практичної роботи № 4.....</i>	<i>37</i>
<i>ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5. Земельна реформа в Україні та її наслідки.....</i>	<i>44</i>
<i>Завдання до виконання практичної роботи № 5.....</i>	<i>48</i>
<i>ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6. Swot-аналіз аграрного сектору економіки України та основні напрями розвитку державної підтримки аграрного ринку в Україні</i>	<i>53</i>
<i>Завдання до виконання практичної роботи № 6.....</i>	<i>57</i>
<i>ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7. Аграрна політика окремих іноземних країн та їх блоків</i>	<i>61</i>
<i>Завдання до виконання практичної роботи № 7.....</i>	<i>62</i>
Анотований курс лекцій.....	66
Перелік питань для самостійного опрацювання.....	72
Рекомендована література.....	75

Передмова

Україна, маючи аграрний сектор в ряду ключових галузей економіки, надзвичайно потребує науково обґрунтованої, спрямованої на результат аграрної політики, яка стане міцним фундаментом для досягнення стратегії успіху і процвітання.

Новітня аграрна політика має відзеркалювати курс на швидкі перетворення й відповідати стратегії активної трансформації економічної системи країни, стати провідним імпульсом для розвитку. Формування та реалізація аграрної політики лежить у площині державних органів влади, де визначаються її роль та вплив на зростання сільського господарства, впроваджуються методи й інструменти державного регулювання аграрного сектору, його місце та оцінка значення в економіці країни для пошуку нових шляхів з метою подальшого розвитку.

Аграрна політика, що впливає з економічної політики держави, має на меті створення сприятливого економічного середовища для ефективного функціонування аграрної галузі. Це досягається через механізми державного регулювання, які включають в себе втручання держави в ринкові процеси та організацію регулювання ринку. Нині стає все більш очевидною необхідність науково обґрунтованої політики держави та органів управління у відношенні до регулювання діяльності суб'єктів аграрного сектору. Така політика передбачає удосконалення форм господарювання та землеволодіння, розробку оригінальних технологій виробництва, а також переробки продукції.

У рамках вивчення дисципліни «Аграрна політика» здобувачі вищої освіти набувають знань про основні підходи щодо формування аграрної політики, її мету, а також про методи аналізу й оцінки ефективності заходів державного регулювання. Вивчення даної дисципліни сприяє розумінню складних економічних процесів, що відбуваються в аграрному секторі, а також розробці раціональних рішень щодо підтримки та його розвитку. Відбувається засвоєння навичок аналізу та оцінки політичних заходів, розуміння важливості врахування як державних інтересів, так і інтересів виробників.

Таким чином, навчальна дисципліна "Аграрна політика" дозволяє студентам осмислити теоретичні знання та практичні навички, необхідні для формування та реалізації ефективної аграрної політики, що сприятиме розвитку сільського господарства та забезпеченню сталого розвитку країни в цілому.

Після вивчення дисципліни «Аграрна політика» студенти будуть мати наступні знання:

- ✓ Економічну сутність, характер та основні компоненти аграрної політики і умови її реалізації.
- ✓ Механізми формування національних та світових агропродовольчих ринків, вплив аграрної політики на міжнародну торгівлю та продовольчу безпеку країни.
- ✓ Інструменти регулювання ринків агропродовольчої продукції та економічні наслідки їх застосування.
- ✓ Основні підходи до оцінювання рівня державної підтримки аграрного сектору.

✓ Засади аграрно-екологічної та аграрно-соціальної політики, їх сучасні аспекти і проблеми реалізації.

✓ Основні етапи розвитку аграрної політики в Україні та основні напрями сучасної аграрної політики держави.

✓ Сучасний стан процесу реформування економічних відносин в агропромисловому комплексі України, характерні риси бюджетної, податкової, фінансово-кредитної та цінової політики.

✓ Особливості формування окремих агропродовольчих ринків в Україні з позиції попиту і пропозиції, інструменти державного регулювання внутрішнього ринку та зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією.

✓ Особливості формування аграрної політики у країнах з різним рівнем економічного розвитку, її основні складові.

Дисципліна «Аграрна політика» охоплює основні цілі:

– *підвищення загальноекономічної підготовки фахівців.*

Вивчення аграрної політики дозволяє розширити знання студентів в галузі економіки загалом і зрозуміти економічну сутність та особливості аграрного сектору.

– *розвиток науково-аналітичних навичок.* Отримуються навички аналізу та обробки інформації про аграрний сектор з урахуванням інтересів виробників, держави, набувається здатність до оцінки ефективності аграрної політики і обґрунтування необхідних заходів державного регулювання.

– *осмислення і оцінка практичних дій з боку держави.* Набувається здатність аналізувати конкретні заходи, які проводяться державними структурами в аграрному секторі на

певному історичному етапі розвитку економіки країни.

– *підготовка фахівців з широким економічним світоглядом.*

В аграрному секторі важливо мати фахівців, які розуміють і можуть ефективно вирішувати економічні проблеми виробництва.

– *розуміння ролі державного регулювання.* В сучасних умовах держава відіграє провідну роль у регулюванні пропозиції.

Однією з основних переваг вивчення «Аграрної політики» є можливість опанування методичних основ реалізації комплексу заходів для підтримки та забезпечення розвитку сільського господарства в системі міжгалузевих зв'язків у національній економіці. Це дозволяє зрозуміти, які заходи є ефективними в підтримці аграрного сектору та сприяти його розвитку.

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення дисципліни базується на теоретичних знаннях і практичних навичках попередньо вивчених дисциплін: «Державне регулювання економіки», «Глобальна економіка», «Національна економіка».

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК): здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність приймати обґрунтовані рішення; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

спеціальні (фахові) компетентності (СК): здатність розробляти стратегічні документи розвитку систем на загальнодержавному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях; вести

дослідницьку діяльність, включаючи аналіз проблем, постановку цілей і завдань, вибір способу й методів дослідження, а також оцінку його якості та приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням європейської інтеграції.

Очевидно, що вивчення «Аграрної політики» дає можливість здобувачам освіти розвивати науково-аналітичні навички, які є важливим інструментом для опрацювання проблем аграрного сектору з урахуванням загальнодержавних інтересів та інтересів сільськогосподарських виробників. Це дозволяє студентам бути об'єктивними та критичними при аналізі аграрної політики та оцінюванні її ефективності.

Таким чином, вивчення дисципліни дає підстави осмислити та оцінити практичні дії державних структур на конкретному історичному етапі життя країни. Це важливо для розуміння впливу аграрної політики на розвиток сільського господарства саме в умовах глобальних трансформаційних процесів.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

Макроекономічні індикатори розвитку аграрного сектору економіки

Базові *макроекономічні індекси* сільського господарства:

- ✓ обсяги виробництва валової сільськогосподарської продукції (рослинництва, тваринництва);
- ✓ обсяги валової доданої вартості у сільському господарстві;
- ✓ обсяги експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції;
- ✓ обсяги імпорту сільськогосподарської продукції;
- ✓ індекс споживчих цін;
- ✓ зростання розміру середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства.

Також у державному індикативному плані розвитку аграрного сектору України визначаються:

- ✓ *основні напрями економічного розвитку;*
- ✓ *виробництво основних видів сільськогосподарської продукції;*
- ✓ *виробництво основних видів продукції харчової промисловості;*
- ✓ *обсяги державного замовлення на сільськогосподарську продукцію, поставки спец споживачам і до державного резерву;*
- ✓ *обсяги централізованих капітальних вкладень та державні замовлення на введення в дію основних виробничих фондів та виробничих потужностей у сільському господарстві і харчовій промисловості.*

Валова продукція сільського господарства – частина валового суспільного продукту, створена в сільському господарстві, обсяг продукції землеробства і тваринництва, виробленої за певний період і вираженої у вартісній формі.

Для розрахунку узагальнюючих показників розвитку економіки обчислюють показник валової продукції сільського господарства за всіма категоріями господарств.

Валову додану вартість у сільському господарстві розраховують як різницю між випуском і проміжним споживанням. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва і розподіляються між ними.

Експорт – це продаж та вивезення товарів та послуг за межі національних кордонів.

Імпорт – це купівля та ввезення з-за кордону товарів та послуг для внутрішнього споживання.

Індекс споживчих цін характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Він є показником зміни вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості у базисному періоді.

Для економічного аналізу перспектив і напрямів розвитку аграрної економіки застосовують соціально-економічне планування та прогнозування як інструмент аграрної політики. Основні напрями розвитку аграрної економіки знаходять відображення в державних стратегіях, концепціях, програмах і планах розвитку.

Стратегія – недеталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної цілі.

Концепція – система поглядів, розуміння явищ і процесів; єдиний, визначальний задум.

План розвитку - заздалегідь визначений порядок, послідовність здійснення накресленої на конкретний період *програми* (роботи) з зазначенням її мети, змісту, обсягу, методів, засобів, послідовності та строків виконання.

Показники виробництва найважливіших видів сільськогосподарської продукції та продукції харчової промисловості мають прогнозно-розрахунковий характер і розробляються з урахуванням всіх категорій господарств і підприємств на підставі пропозицій товаровиробників.

В індикативному плані затверджується і контролюється показник державного замовлення (державного контракту) на поставку до державних ресурсів сільськогосподарської продукції. Державне замовлення (державний контракт) на поставку до державних ресурсів сільськогосподарської продукції за своїм обсягом повинно забезпечити мінімальні потреби держави у продовольстві та сировині, виконання зобов'язань по міжурядових угодах, створення необхідних державних резервів.

Учасниками державного прогнозування в Україні, згідно чинного законодавства, визначені - органи державної влади, які розробляють, затверджують і реалізують прогнозні документи соціально-економічного прогнозування, а саме Кабінет Міністрів

України; Міністерство економіки України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, інші центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування.

Згідно цільових орієнтирів реалізації Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 806-р) планувалося збільшення макроекономічних показників розвитку галузі, а саме:

- ✓ збільшення до 2020 року порівняно з 2012 роком обсягу валової сільськогосподарської продукції у 1,3 рази;

- ✓ збільшення щороку обсягів експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на 3-4 відсотки;

- ✓ зростання розміру середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства до середнього за галузями економіки.

- ✓ Продовольчу безпеку планується забезпечити шляхом пропонування основних видів вітчизняної сільськогосподарської продукції (зерна, молока, м'яса, цукру, яєць, олії соняшnikової, овочів) на рівні не менш як 80 відсотків попиту внутрішнього ринку.

- ✓ Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції передбачається забезпечити шляхом зменшення щороку витрат енергетичних ресурсів на 1 тону виробленої продукції в середньому на 1-2 %, створення та функціонування саморегулювних організацій у всіх галузях сільського

господарства та збільшення щороку на 1 відсоток питомої ваги сільськогосподарської продукції, що реалізується за довгостроковими контрактами, у загальному обсязі її реалізації.

Нині окреслено шляхи і способи розв'язання проблем розвитку аграрного сектору національної економіки та очікувані результати, зокрема:

- ✓ збільшення обсягу споживання основних продуктів харчування на 3-7 відсотків;

- ✓ забезпечення ефективного використання рибогосподарських водних об'єктів для вирощування риби в умовах аквакультури та доведення загального обсягу добування риби та інших водних біоресурсів до 130 тис. тонн на рік;

- ✓ зменшення споживання традиційних енергоресурсів галуззю на 8-10 відсотків;

- ✓ розширення бази формування власних фінансових ресурсів та покращення умов доступу до зовнішніх джерел, внаслідок чого доступні обсяги фінансових ресурсів зростуть на 5-7 відсотків, а їх вартість знизиться на 2,5-3 відсоткових пункти;

- ✓ збільшення експортних можливостей харчової та переробної промисловості України за рахунок продукції глибокої переробки, виробленої із застосуванням новітніх інноваційних параметрів, зокрема, на ринку Європейського Союзу на 5-7 відсотків.

Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, затвердженої

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1437-р, передбачає створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення - високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

У результаті виконання Програми передбачалося:

збільшення обсягів виробництва валової сільськогосподарської продукції всіма категоріями господарств;

зменшення площі деградованих сільськогосподарських угідь та прогрес у напрямі досягнення нейтрального рівня деградації земель;

удосконалення структури сільськогосподарських угідь та напрямів провадження господарської діяльності з метою формування збалансованого співвідношення між земельними угіддями та забезпечення екологічної безпеки і рівноваги території;

створення сучасної системи насінництва та розсадництва, збільшення експорту насіннєвого матеріалу, поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин;

розширення площі виробництва органічної продукції та сировини, збільшення площі спеціальних сировинних зон;

створення державного реєстру племінних тварин;

ефективне використання рибогосподарських водних об'єктів для вирощування риби в умовах аквакультури та доведення загального обсягу добування риби та інших водних біоресурсів до 110 тис. тонн на рік;

збільшення обсягу виробництва харчових продуктів на 6-8 %, дитячого харчування на 9 відсотків;

запобігання виникненню інфекцій та захист населення і територій у разі їх появи;

зменшення обсягу споживання традиційних енергоресурсів галуззю на 8-10 відсотків;

розширення бази формування власних фінансових ресурсів агропідприємств та поліпшення умов доступу до зовнішніх джерел фінансування;

удосконалення системи державної підтримки виробництва у сільському господарстві та її прозорість;

створення ефективної інформаційно-маркетингової системи;

збереження біорізноманіття та формування екомережі;

зменшення рівня бідності населення у сільській місцевості та наближення розміру середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства до середнього рівня за галузями економіки;

збільшення обсягу експорту сільськогосподарської продукції на 3-4 %, а продукції харчової та переробної промисловості на 5-7 відсотків.

Завдання до виконання практичної роботи № 1

ЗАВДАННЯ 1

Завдання: Розрахуйте індекси та структуру валової продукції (за галузями та категоріями господарств) сільського господарства по роках, % (1990 рік = 100%)

Вихідні дані: Валова продукція сільського господарства України (млн грн)

Рік	Валова продукція	У тому числі		У тому числі		Індекси виробництва валової продукції, відсотків (1990 рік = 100)
		Рослинництво	тваринництво	сільсько-господарські підприємства	господарства населення	
1990	282774,2	145502,0	137272,2	199161,3	83612,9	
1995	183890,3	106329,6	77560,7	99448,6	84441,7	
2000	151022,2	92838,9	58183,3	57997,7	93024,5	
2005	179605,8	114479,9	65125,9	72764,7	106841,1	
2007	172129,7	105979,5	66150,2	74432,9	97696,8	
2010	194886,5	124554,1	70332,4	94089,0	100797,5	
2011	233696,3	162436,4	71259,9	121053,7	112642,6	
2012	223254,8	149233,4	74021,4	113082,3	110172,5	
2013	252859,0	175895,2	76963,8	136590,9	116268,1	
2014	251438,6	177707,9	73730,7	139058,4	112380,2	
2015	239467,3	168439,0	71028,3	131918,6	107548,7	
2016	254640,5	185052,1	69588,4	145119,0	109521,5	
2017	249157,0	179474,6	69682,4	140535,2	108621,8	
2018	360998,0	240710,6	120287,3	181935,7	179062,2	
2019	356795	235484,7	117742,4	181965,5	174829,6	
2020	393077	259430,8	129715,4	200469,3	192607,7	
2021	593367	391622,2	195811,1	302617,2	290749,8	

Сформулюйте висновки.

ЗАВДАННЯ 2

Завдання: Розрахуйте динаміку валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства у відсотках до загального підсумку

Вихідні дані: Динаміка валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства України (у фактичних цінах; млрд грн)

Показник	Валова додана вартість (основні ціни)	Сільське, лісове та рибне господарство	у відсотках до загального підсумку
2010	992,2	82,9	8,36
2011	1166,9	110	8,15
2012	1262,2	113,2	7,76
2013	1336,4	132,4	8,69
2014	1382,7	161,1	11,65
2015		239,8	14,19
2016	2023,2	279,7	13,82
2017	2519,6	303,9	12,06
2018	3017	360,8	11,96
2019	3418,1	358,1	10,48
2020	3626,7	393,1	10,84
2021	3721,3	395,7	10,63
2021 до 2010, %			

Сформулюйте висновки.

[illegible]

Завдання 3

Завдання: Розрахуйте динаміку обсягів виробництва харчових продуктів

Вихідні дані: Виробництво основних продуктів харчування в Україні по роках (тис. тонн)

Продукти харчування	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2017	2018	2019	2020	2021	2021 до 1995, %
М'ясо та м'ясні продукти	2294	1663	1597	2059	2210	2389	2360	2318	2355	2492	2478	2467	
Молоко та молочні продукти	17274	12658	13714	11249	11378	11488	11133	10281	10064	9663	9264	9145	
Яйця та яйце-продукти	544	508	753	985	1104	1133	1131	886	932	963	934	938	
Зерно (продукти переробки зерна в перерахунку на зерно)	33930	24459	38016	39271	46216	63051	63859	61917	70057	75143	64933	63599	
Картопля	14729	19838	19462	18705	23250	22259	23693	22208	22504	20269	20838	207306	
Овочі і баштанні продовольчі культури	6377	6195	7606	8873	10815	10668	10323	9721	9940	10244	10148	10132	
Плоди, ягоди і виноград	2355	1966	2133	2154	2465	2871	2435	2458	3039	2485	2305	2297	
Цукор	...	...	2139	1805	2143	1263	2053	2043	1754	1490	982	951	
Олія	...	...	1437	3101	4067	3712	4926	6277	6243	6894	7549	7457	

Сформулюйте висновки.

[illegible]

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

Розрахунок індикаторів сталого розвитку сільськогосподарського виробництва

З матеріалів Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби.

Сталий розвиток має не лише екологічну складову, але й економічну й соціальну.

На сьогоднішній день рекомендується розглядати такі підходи до побудови індексів та індикаторів:

1. Побудова системи індикаторів, за допомогою яких можна судити про окремі аспекти розвитку: екологічних, соціальних, економічних та ін.

2. Побудова інтегральних, агрегованих індексів, за допомогою яких можна комплексно судити про розвиток країни (або регіону).

Агреговані показники поділяються на групи: соціально-економічні, еколого-економічні, соціально-екологічні, еколого-соціо-економічні. Але основна трудність при агрегуванні інформації в індекси полягає у визначенні ваг вихідних показників без втрати значущості і без зайвої суб'єктивності.

Проводячи аналітичний огляд існуючих світових систем еко-індикаторів необхідно виділити систему еко-індикаторів Організації економічного співробітництва та розвитку

(ОЕСР). Вони поділяються на кілька типів:

1. Набір екологічних показників для оцінки ефективності діяльності в галузі охорони навколишнього середовища;
2. Низка наборів галузевих показників для забезпечення інтеграції природоохоронних питань в галузеву політику;
3. Набір показників, що виводяться з природоохоронної звітності - для забезпечення як включення природоохоронних питань в галузеву політику, так і для забезпечення стійкості управління та використання природних ресурсів.

Ця система пояснює взаємозв'язки між економікою і захистом навколишнього середовища, виявляє економіко-екологічні та соціально-екологічні взаємозв'язки, а також являє собою модель «тиск-стан-реакція» (ТСР). Модель ТСР працює так: людина своєю діяльністю завдає «тиск» на навколишнє середовище і змінює кількість і якість природних ресурсів («стан»); суспільство реагує на ці зміни шляхом зміни державної політики, змінами громадської свідомості і поведінки («реакція на тиск»).

Друга з найповніших за охопленням систем індикаторів сталого розвитку розроблена КСР ООН. Індикатори поділені на основні групи:

- індикатори соціальних аспектів сталого розвитку;
- індикатори економічних аспектів сталого розвитку;
- індикатори екологічних аспектів сталого розвитку (включаючи характеристики води, суші, атмосфери, інших природних ресурсів, а також відходів);

- індикатори інституційних аспектів сталого розвитку (програмування та планування політики, наукові розробки, міжнародні правові інструменти, інформаційне забезпечення, посилення ролі основних груп населення).

Запропоновані КСР ООН індикатори вимагають спеціальних перетворень, пристосування до конкретних умов, а в деяких випадках – розширення для окремих країн. У свою чергу індикатори розділені на три категорії з урахуванням їх цільової спрямованості:

- індикатори – рушійна сила, що характеризують людську діяльність, процеси і характеристики, які впливають на сталий розвиток;

- індикатори стану, що характеризують поточний стан різних аспектів сталого розвитку;

- індикатори реагування, дозволяють здійснювати політичний чи інший спосіб реагування для зміни поточного стану.

Індикатори сталого розвитку можна розглядати на різних ієрархічних рівнях: глобальному, національному, регіональному, локальному, галузевому тощо. Та існуючі показники не одержали загального визнання у світовій практиці і носять дискусійний характер.

Ключовими є глобальні індикатори, які розділяють на три групи: економічні, соціальні та екологічні.

До основних економічних показників розвитку і прогресу належить об'єм валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення, що відображає добробут суспільства.

Вандана Шива (Vandana Shiva) у дослідженнях дійшла висновків, що економічний розвиток затьмарює собою ту бідність, яку він створює шляхом знищення природи, що в свою чергу призводить до появи націй, які не здатні самотійно себе забезпечити.

Тож, ріст ВВП відображає швидкість перетворення природи у гроші, а планети – в сировину.

Міжнародними організаціями Організації Об'єднаних Націй розроблена методика оцінки розвитку людського потенціалу, яка враховує показники ВВП на одну особу, очікувану тривалість життя, рівень освіти, грамотність.

Поширеним індикатором сталого розвитку є показник «зеленого» ВВП (GreenGDP, Environmentally-Adjusted Domestic Product, Eco-DomesticProduct), що враховує екологічний фактор. Загальний підхід до визначення економічної суті даного показника полягає у корегуванні суспільного продукту на основі змін екологічних активів, ресурсів і благ:

$$\text{ВВП}_{\text{зел}} = \text{ВВП} - \text{З},$$

де $\text{ВВП}_{\text{зел}}$ – «зелений» валовий внутрішній продукт, млн грн;

ВВП – валовий внутрішній продукт, млн грн;

З – економічні збитки від забруднення навколишнього природного середовища (НПС), млн грн.

Економічні збитки від забруднення навколишнього природного середовища слід розглядати як суму екологічних податків та витрат на охорону довкілля. Екологічні платежі включають енергетичні податки, платежі за забруднення, платежі

за розміщення відходів, транспортні податки, податок на викиди речовин. Індикатор «зелений» ВВП варто розраховувати на одну особу задля врахування соціальної складової досягнення сталого розвитку суспільства.

Науковці пропонують доповнити «зелений» ВВП такими показниками як «ємність збитків» ВВП (величина економічного збитку від забруднення довкілля на одиницю виробленого ВВП) та частка витрат на природоохоронні заходи (сукупні природоохоронні витрати відносно ВВП).

Слід зазначити, що на думку багатьох науковців, ВВП повинен враховувати економічні збитки від забруднення навколишнього природного середовища в декілька етапів: коли відбувається забруднення та коли ліквідується, якщо має негативний вплив на здоров'я населення і коли економічно стимулюється екологізація виробничих технологій.

Розробка індикативної системи сталого розвитку знайшла своє відображення у дослідженнях лауреатів Нобелівської премії в галузі економіки Джозефа Стігліца (Joseph Stiglitz) та Амартії Сін (Amartya Sen), які визнали, що показник ВВП не відображає реальні умови життя людей і закликали до створення інструментів для оцінки добробуту націй. Саме тому, в деяких державах для оцінки прогресу замість ВВП ввели в обіг такий показник, як «валове національне щастя» (ВНЩ). Валове національне щастя (Gross National Happiness) є холістичною мірою якості життя, яка враховує моральні і психологічні цінності, на відміну від традиційного вимірювання економічного

прогресу за допомогою валового національного продукту (Gross National Product).

У 2006 році Фондом нової економіки (New Economics Foundation) був запропонований ще один важливий індикатор сталого розвитку, який відображає добробут людей та стан навколишнього природного середовища в різних країнах світу - міжнародний індекс щастя (Happy Planet Index).

Для розрахунку індексу використовуються три показники.

Першим є суб'єктивна задоволеність життям людей, яка вимірюється на основі опитувань і дозволяє отримати уявлення про загальний рівень щастя і задоволеності населення на даному етапі економічного розвитку.

Другим показником є очікувана тривалість життя, що свідчить про якість охорони здоров'я та доступ до медичних послуг. Третій показник – «екологічний слід» - відображає ступінь екологічного впливу країни, включаючи використання ресурсів і викиди забруднюючих речовин.

Дані індикатори разом дають змогу оцінити, наскільки успішно країна поєднує благополуччя людей і збереження навколишнього середовища.

Такий підхід сприяє більш збалансованому вимірюванню розвитку, зосередженню не лише на економічних аспектах, а й на факторах, що впливають на якість життя і добробут суспільства в цілому.

Вперше міжнародний індекс щастя (МІЩ) був розрахований у 2006 р., до нього увійшли 178 країн.

Вдруге розрахунок проводився в 2009 році, до нього увійшли 143 країни. За опублікованими даними, Україна зайняла 174 (МІЩ = 22,21) і 95 (МІЩ = 38,10) місця відповідно.

Незмінними лідерами рейтингу лишаються країни північної Європи. На першому місці у рейтингу Фінляндія, другому – Норвегія, третьому – Данія. Далі до топ-10 увійшли Ісландія, Швейцарія, Нідерланди, Канада, Нова Зеландія, Швеція та Австралія. У 2017 р. перше місце посідала Норвегія, 2016-му – Данія. Україна обіймає 138-ме місце між Суданом і Того.

У порівнянні з минулим роком наша країна опустилася на 6 пунктів (з 132-го місця). У 2016 р. вона обіймала 123 місце, 2015 – 111-е, 2013 – 87-е.

Так, індекс щастя показує, наскільки грамотно кожна країна використовує свій економічний потенціал і природні ресурси для створення сприятливо хороших умов для життя населенню. Тобто наскільки держава піклується про своїх громадян, наскільки громадяни задоволені і щасливі.

Міжнародному індексу щастя з кожним роком надають дедалі більшого значення, йому приділяють все більшу увагу, як в розвинених країнах так і в країнах, що розвиваються.

Для багатьох країн індекс щастя вже став ключовим показником рівня життя населення, взятим за основу і кількість таких країн з кожним роком зростає.

Завдання до виконання практичної роботи № 2

Завдання 1: Розрахуйте динаміку індикаторів сталого розвитку сільськогосподарського виробництва

Вихідні дані: Динаміка індикаторів сталого розвитку

[illegible]

Сформулюйте висновки.

[illegible]

Завдання 2: Проаналізуйте склад поточних витрат на охорону довкілля за видами природоохоронних заходів.

Вихідні дані: Поточні витрати на охорону довкілля за видами природоохоронних заходів, у фактичних цінах, млн грн

Види заходів	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 р.до 2010 р., %
Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	1314,8	1238,6	1519,8	1760,6	2104,3	6403,6	7240,7	7971,1	7732,0	
Очищення зворотних вод	5035,5	5611,6	6644,3	7800,1	8065,3	11316,1	12626,6	12325,0	11955,3	
Поводження з відходами	2599,6	5417,0	6801,9	6719,6	7508,2	10012,2	15981,4	14096,9	13674,0	
Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	476,3	964,7	1152,7	1197,2	983,8	2732,7	3305,9	4131,3	4007,3	
Зниження шумового і вібраційного впливу	0,6	3,2	67,6	267,2	534,9	278,1	36,1	478,2	463,9	
Збереження біорізноманіття і середовища існування	236,4	358,5	378,4	544,5	767,3	871,2	1171,1	1339,1	1298,9	
Радіаційна безпека	457,8	121,5	88,7	109,5	101,7	2166,5	2709,8	514,0	498,6	
Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	57,6	52,9	46,7	56,2	85,4	124,2	127,0	127,9	124,1	
Інші види природоохоронної діяльності	188,0	197,7	215,4	643,3	315,5	487,7	537,4	348,7	338,2	
Усього										

Сформулюйте висновки.

Структура витрат на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронних заходів, %

Види заходів	2010	2015	2019	2020	2021	Структурні зрушення, (+,-), %
Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату						
Очищення зворотних вод						
Поводження з відходами						
Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод						
Зниження шумового і вібраційного впливу						
Збереження біорізноманіття і середовища існування						
Радіаційна безпека						
Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування						
Інші види природоохоронної діяльності						
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X

Сформулюйте висновки.

[illegible]

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

Заходи регулювання внутрішнього агропродовольчого ринку

Місткість внутрішнього ринку є важливою потенційною конкурентною перевагою національної економіки України та його подальше розширення – ключовим чинником розвитку вітчизняного виробництва. Ефективність функціонування внутрішнього ринку сьогодні є детермінантою формування ендогенно орієнтованої моделі розвитку України. Витіснення продукції вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку та зниження її конкурентоспроможності на світових ринках не сприяє процесам довгострокового економічного зростання. Наслідки надмірної екзогенізації внутрішнього ринку спонукають переглянути пріоритети його формування у розрізі окремих галузей виробництва задля реалізації політики імпортозаміщення та нарощення рівня споживання вітчизняної продукції шляхом підвищення її якості, що дозволить покращити кон'юнктуру внутрішнього ринку.

Розглядаючи історичну еволюцію державного втручання в агропродовольчі ринки, можна зауважити величезну розмаїтість заходів, застосовуваних національними урядами. Насамперед необхідно виділити заходи, що спрямовані на збільшення рентабельності власне сільського господарства, і ті, що переслідують інші цілі, наприклад, сільський розвиток. При цьому потрібно розуміти, що підтримка прибутків фермерів також може вирішувати й інші завдання, наприклад, підвищуючи прибутки сільського населення в цілому. Ріст

рентабельності сільського господарства може досягатися двома способами: за рахунок росту надходжень від продажу продукції і зниження витрат виробництва.

Один із способів збільшити прибутковість сільського господарства полягає в підвищенні надходжень від продажів сільськогосподарської продукції, що також може бути досягнуто двома шляхами: збільшенням попиту і скороченням пропозиції сільськогосподарської продукції. Попит зростає, якщо держава починає закуповувати сільськогосподарську продукцію, а також при введенні, наприклад, програм безкоштовного харчування в школах, продовольчих талонів, по котрим продовольство розподіляється бідним, або при рекламній підтримці вітчизняної продукції. Попит на вітчизняну продукцію також буде більшим при обмеженнях імпорту і при підтримці тим або іншим способом експорту.

Пропозицію можна скоротити шляхом квотування аграрного виробництва, обмежень на використання сільськогосподарських земель, податками на вироблену продукцію.

Організація цивілізованого ринку продукції аграрного сектору неможлива без активної регулятивної ролі держави. Одне з важливих завдань – це застосування у процесі здійснення функцій державного управління балансового методу регулювання ринку, що дозволяє з'ясувати важливі тенденції розвитку окремих його сегментів, виявити ризики забезпечення споживачів сільськогосподарською сировиною, а населення – продовольчими товарами.

Складання прогнозних балансів узгодження попиту і пропозиції задля їх оптимізації, а також звітних балансів про обсяги виробництва і використання продукції, балансовий контроль відповідності попиту пропозиції дозволяють робити прогноз розбіжності між ними та своєчасно застосовувати ефективні механізми державного регуляторного впливу.

Завдання до виконання практичної роботи № 3

Завдання 1. За даними балансів продукції визначити загальну величину ресурсів та фонд споживання

Баланси надходження і використання продукції сільського господарства складаються за схемою:

$$\text{РЕСУРСИ} = \text{ВИКОРИСТАННЯ}$$

$$\text{РЕСУРСИ} = \text{ПРИДАТНА ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРОДУКЦІЯ} + \text{ІМПОРТ}$$

$$\text{ВИКОРИСТАННЯ} = \text{ЕКСПОРТ} + \text{ЗМІНИ В ЗАПАСАХ}$$

$$(+ \text{ або } - ; \text{ запаси на кінець року} - \text{ запаси на початок року}) +$$

$$\text{ВНУТРІШНЄ ВИКОРИСТАННЯ.}$$

Показники для визначення статей ресурсів і використання враховуються з перерахунком похідних продуктів у первинний продукт, за яким складається баланс. При визначенні ресурсної частини в балансах врахована зміна запасів продукції на кінець року в порівнянні з початком року. Загальні втрати продукції включають втрати в господарствах-виробниках, при переробці, транспортуванні, зберіганні. В обсяги втрат не включаються дані про втрати при збиранні сільськогосподарської продукції.

У балансі зерна кількість продукції, направленої для переробки на комбікорм, включена у витрати на корм. По рядку

"Переробка на нехарчові цілі" в балансі зерна показані витрати на виробництво спирту та пива; картоплі – на виробництво крохмалю; плодів, ягід і винограду – на виробництво вина та інших алкогольних напоїв.

**Вихідні дані: БАЛАНС М'ЯСА ТА М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ
(ВКЛЮЧАЮЧИ СУБПРОДУКТИ ТА ЖИР-СИРЕЦЬ), тис тонн**

Рік	Виробництво	Зміна запасів на кінець року	Імпорт	Усього ресурсів	Експорт	Витрачено на нехарчові цілі (на корм, втрати та ін.)	Фонд споживання
2000	1663	-82	38		163	9	
2005	1597	-11	325		82	7	
2010	2059	-3	378		48	8	
2013	2389	-20	332		182	9	
2014	2360	-18	201		218	8	
2015	2323	-1	158		245	8	
2016	2324	-2	182		303	10	
2017	2318	-5	233		351	10	
2018	2355	-3	283		399	10	
2019	2492	4	261		487	10	
2020	2478	-15	230		473	6	
2021	2467	-12	228		469	7	

**БАЛАНС ЗЕРНА (ВКЛЮЧАЮЧИ ПРОДУКТИ ПЕРЕРОБКИ ЗЕРНА
В ПЕРЕРАХУНКУ НА ЗЕРНО), тис. тонн**

Рік	Виробництво	Зміна запасів на кінець року	Імпорт	Усього ресурсів	Експорт	Витрачено на корм	Витрачено на посів	Втрати	Переробка на нехарчові цілі	Фонд споживання
2000	24459	1329	1010		1330	11056	3597	309	100	
2005	38016	-314	226		12650	13817	3294	375	670	
2010	39271	-2054	175		14239	14787	3222	794	1650	
2013	63051	6933	242		27836	16183	2890	1506	1367	
2014	63859	2977	263		33423	15678	2883	1593	1281	
2015	60126	-3204	190		38338	14189	2597	1400	1089	
2016	66088	2130	240		41451	12278	2330	1350	1044	
2017	61917	-1465	255		42499	11011	2120	1106	1246	
2018	70057	5447	280		42940	11698	2232	1253	1157	
2019	75143	-4505	291		57925	11674	2224	1363	1283	
2020	64933	-7042	352		52245	10343	2247	1073	1040	
2021	63599	-6997	371		51974	10296	2251	1051	1020	

Сформулюйте висновки.

Завдання 2. Розставити назви площ у відповідності до графіка:

1	Економічний вигравш виробників;	
2	Економічний вигравш споживачів;	
3	Сумарний обсяг державних виплат на здійснення програми прямих цінових субсидій виробникам;	
4	Безповоротні втрати в суспільстві.	

Вихідні дані:

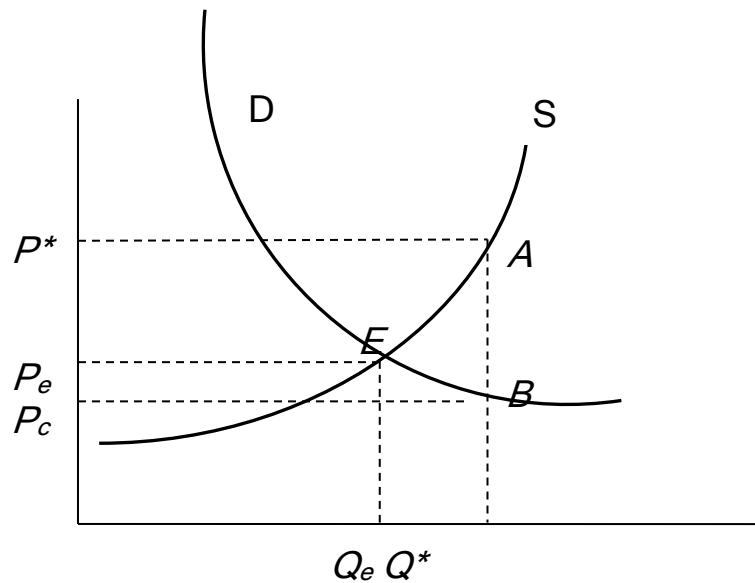

Рис. Прямі цінові субсидіям

Сформулюйте висновки.

Завдання 3: Розставити назви площ у відповідності до графіка:

1	Вартість реалізованої продукції Q_e до застосування виробничого квотування	
2	Вартість реалізованої продукції Q^* після застосування виробничого квотування	
3	Зекономлені витрати при виробництві продукції після застосування виробничого квотування	
4	Втрати покупців через ріст ціни	
5	Безповоротні втрати в суспільстві	

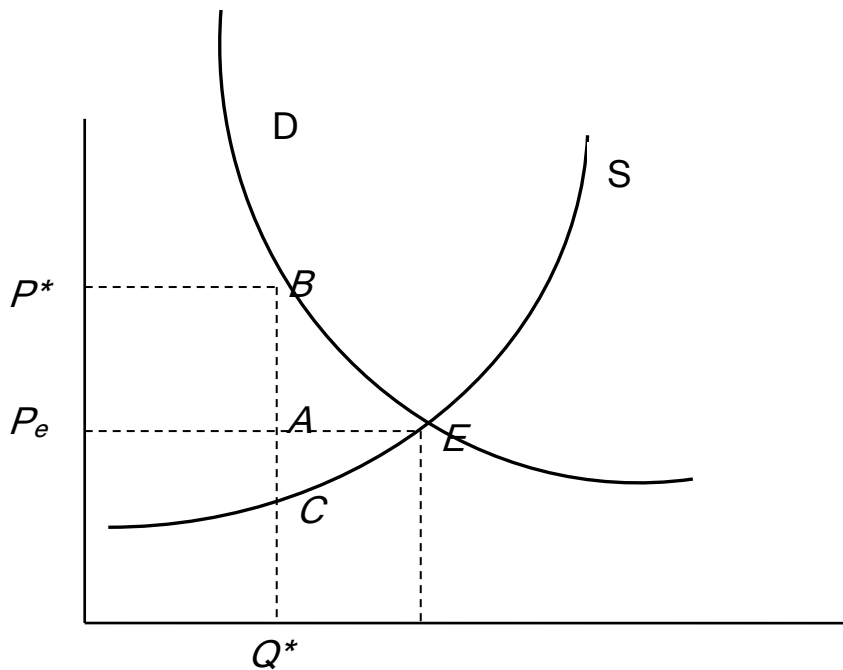

Рис. Квотування аграрного виробництва

Сформулюйте висновки.

Завдання 5. Пояснити суть інструменту державних закупівель та варіанти реалізації закупленої продукції

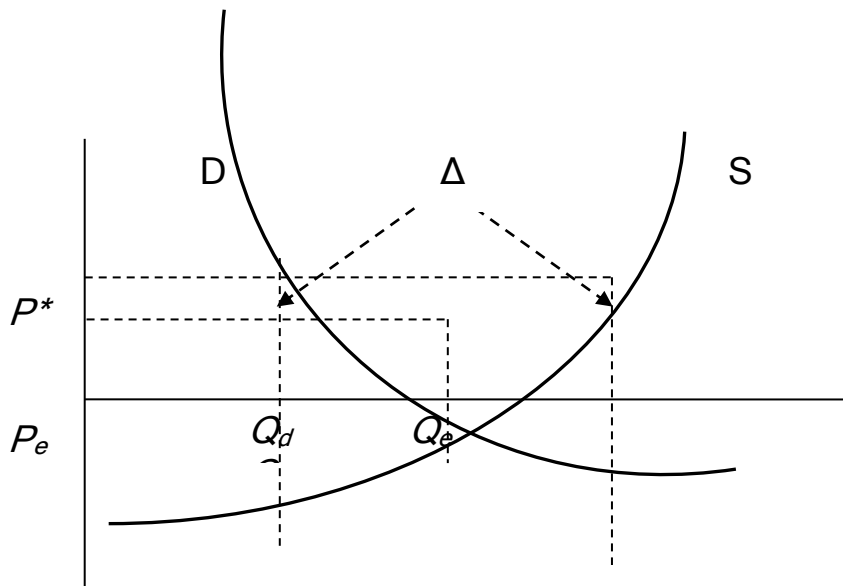

Рис. Державні закупівлі

Сформулюйте висновки.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

Аграрна політика окремих іноземних країн та їх блоків

Аграрна політика різних іноземних країн і їх блоків значно відрізняється через різницю в географічних, кліматичних, соціокультурних та історичних умовах. Також, ця політика впливає на розвиток сільського господарства, харчової безпеки та світового ринку сільськогосподарської продукції. Розглянемо аграрну політику кількох іноземних країн та їх блоків:

- **Європейський Союз (ЄС):**

Спільна сільськогосподарська політика (Common Agricultural Policy, CAP) - центральний інструмент аграрної політики ЄС. Вона включає підтримку фермерів через прямі платежі, регулювання ринків та розвиток сільських територій.

Пріоритети ЄС включають збільшення стійкості сільського господарства, захист навколишнього середовища та підтримку сільських громад.

- **Сполучені Штати Америки (США):**

США мають фермерську політику, яка включає в себе субсидії для сільськогосподарських виробників, програми страхування врожаїв та регулювання ринків.

Федеральна Фермерська Агенція (USDA) відповідає за регулювання та підтримку сільського господарства.

- **Китай:**

Китай є найбільшим світовим виробником та споживачем сільськогосподарської продукції. Державна підтримка галузі включає в себе субсидії, кредитування та інвестиції в інфраструктуру.

Востаннє Китай активно розвиває виробництво органічної продукції та робить акцент на стійкості сільського господарства.

- **Індія:**

У Індії сільське господарство відіграє важливу роль у забезпеченні праці та харчування населення. Уряд Індії здійснює різні програми підтримки фермерів, такі як публічна дистрибуція продукції та субсидії.

Індія також стикається з викликами, пов'язаними із збереженням ґрунтів, водних ресурсів та стійкістю до змін клімату.

- **Африканський Союз:**

В африканських країнах розвиток сільського господарства має велике значення для забезпечення харчової безпеки. Різні ініціативи спрямовані на розвиток сільського господарства та забезпечення доступу до ресурсів для малих фермерів.

Загалом, аграрна політика різних країн і блоків визначається їхніми конкретними потребами, пріоритетами та обставинами. Вона також впливає на глобальну сільськогосподарську торгівлю та може мати далекосяжні наслідки для світового господарства та навколишнього середовища.

Завдання до виконання практичної роботи № 7

Завдання 1:

За даними таблиці проаналізувати головних виробників та експортерів сільськогосподарської продукції. Зробити висновки.

Товар	Виробники-експортери	Додаткова інформація
Зернові культури		
Пшениця	США, Австралія, ЄС, Канада, Аргентина	Найбільш інтенсивно вирощують зернові в Бельгії – 75 ц/га . Україна – забезпечує 2% світового експорту. Найбільші імпортери – Північна Африка, Близький Схід, Південно-Східна Азія, Китай, Японія
Рис	Китай, Індія, Японія, Індонезія, Філіппіни, США, Таїланд	9/10 світового збору дають країни Азії
Кукурудза	Аргентина, США, Західна Європа	40% виробництва дають Канада і США
Ячмінь	Європа, Україна (16,1%), Азія	
Просо і сорго	Азія, Африка	
Овес	1/3 – в Європі, Північна Америка	
Жито	Північна Європа, Україна (3,2%)	
Технічні культури		
Олійні культури - арахіс - соя - соняшник	Африка США Європа	Арахіс і соя 40%, соняшник 13%, бавовняного насіння 13%, маслини 6 %. Україна займає майже 12 % світового експорту насіння соняшника і 25 % експорту соняшникової олії.
- бавовняне насіння - маслини		Найбільші імпортери – Європа, Азія
Картопля	Росія, Польща, Китай	Урожайність 200-300 ц/га
Цукрова тростина	Бразилія, Маврикій, Австралія, Індія, Куба	Вміст цукру 20 %, 50% світового цукру – тростинний. Бразилія використовує цукор-сирець для виробництва етанолу. Найбільший імпортер - США
Цукровий буряк	США, Великобританія, Центральна і Східна Європа	250-500 ц/га, вміст цукру – 20 %. Торгують переважно цукром сирцем. Україна забезпечує 0,4 % світового експорту. Імпортні тарифи в Україні складали 300 євро/тон сирцю, із вступом в ВТО вони зменшаться на половину.
Чай	Індія, Китай, Шрі-Ланка	Великобританія забезпечує 1/3 світового імпорту
Кава	Латинська Америка, Африка, Азія	Існує близько 50 видів кави. Лише 4 види кавового дерева з 40 – окультурені
Какао	Гана, Нігерія, Кот-д'Івуар,	Африка і Америка забезпечують по

	Америка, Азія	40 % виробництва какао
Бавовник	США, Узбекистан, Китай, Пакистан, Індія, Австралія, Парагвай	Головні імпортери – країни розвинутої економіки
Каучук	Малайзія, Індонезія, Таїланд, Індія, Шрі-Ланка, Філіппіни, Ліберія	Добувається з гівеї
Тютюн	Китай, США, Індія, Бразилія та інші	
Опіум	Золотий трикутник:	2,5 тис. тон опіуму сирцю щорічно
	М'янма, Таїланд, Лаос	
Виноградарство і садівництво		
Виноградарство	Франція (22%), Італія (21%), Іспанія (11%), Росія, США, Аргентина, Німеччина, Португалія, ПАР, Румунія	80% - на вино, 7 % - родзинки
Цитрусові	США, Європа, Японія	
Банани	Еквадор	35 млн. т щороку
Кокоси	Гавайї, Малайзія, Таїланд	
Манго	Індія	Урожай буває 1 раз в 2 роки
Садівництво	Європа, Америка	В залежності від специфіки країни
Тваринництво		
Молоко	Індія, Північна Європа, США	2300 л/рік на одного жителя Н. Зеландії, 10-40 л/рік на одного жителя Африки
М'ясо ВРХ	Аргентина, Австралія, США	Україна 4,8% експорту
Свинарство	Китай, США	
Вівчарство	Аргентина, Австралія, Нова Зеландія, Великобританія, США	
Птахівництво	США	
Оленярство	Північна Америка, Північна Азія	
Конярство	США, Китай, Бразилія, Мексика, Аргентина, Росія, Монголія	
Риба	Китай, Японія, США, Росія, Чилі, Перу	Ці країни забезпечують 1/2 вилову риби. Китай має внутрішній вилов в розмірі 4,1 млн. т щорічно
Шовківництво	Китай, Індія, Японія, Італія, Іспанія	

Сформулюйте висновки.

Завдання 2: За даними таблиці проаналізувати як змінились обсяги реалізації окремих видів сільськогосподарської продукції в Україні.

Обговоріть причини цих змін.

Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами в Україні,
тис.т*

Продукція	2000	2008	2012	2016	2016 у % до	
					2008	2012
Пшениця	5364,2	13193,9	12573,0	16920,6		
Жито	437,3	376,9	337,4	126,7		
Кукурудза	1046,4	4963,8	16568,8	15739,3		
Ячмінь	2909,9	5504,5	3249,0	3871,9		
Овес	290,6	170,2	116,1	92,9		
Гречка	156,6	118,6	121,6	56,5		
Рис	49,1	53,9	106,1	н.д.		
Насіння соняшнику	2197,5	2906,5	7432,8	8202,6		
Боби сої	н.д.	447,3	1942,9	2933,3		
Насіння ріпаку й кользи	н.д.	2147,0	1242,5	1004,3		
Картопля	85,5	257,0	437,8	276,8		
Овочі	535,7	550,6	961,6	889,3		
Плоди та ягоди	209,1	190,6	283,8	248,3		
Цукрові буряки	10971,3	10543,3	10816,9	10879,4		
Худоба та птиця	969,3	1342,1	1736,4	2176,3		
Молоко та молочні продукти	2683,7	1834,3	2360,1	2542,6		
Яйця, млн.шт.	264,3	7728,9	11156,3	7140,7		
Олія	2284,3	5541,9	10784,8	н.д.		
Цукор	591,3	736,5	1005,0	997,4		

Сформулюйте висновки.

Завдання 3: За даними таблиці проаналізувати як змінилась частка експорту сільськогосподарської продукції в Україні. Обговоріть причини цих змін. Частка експорту сільськогосподарської продукції України, %*

Товар	2005	2008	2012	2016	Відхилення (+,-) 2016 до	
					2008	2012
М'ясо та харчові субпродукти	3,6	0,7	1,8	2,5		
Риба і ракоподібні	0,2	0,1	0,1	0,1		
Молоко, молочні продукти, яйця, мед	12,8	6,4	3,4	2,2		
Овочі, коренеплоди	0,9	0,8	0,8	1,0		
Плоди і горіхи, цитрусові	2,4	1,6	1,1	1,0		
Кава, чай, прянощі	0,1	0,1	0,1	0,1		
Зернові культури	32,1	34,2	39,1	39,7		
Олія	3,1	13,1	9,8	10,0		
Готові харчові продукти	13,6	17,9	23,5	25,9		

Сформулюйте висновки.

Завдання 4. За даними таблиці проаналізувати як змінились середні ціни реалізації сільськогосподарських культур в Україні. Обговоріть причини цих змін. Зробіть висновки, щодо перспектив України в торгівлі сільськогосподарською продукцією та про рівень цінової конкурентоспроможності.

Середні ціни реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами в Україні, грн./т *

Культура	2000	2008	2012	2016	2016 до	
					2012 (+,-)	2012 (%)
Зернові та зернобобові	444	779	1547	3414		
у т.ч. пшениця	487	753	1551	3288		
Жито	469	813	1314	2950		
ячмінь	386	723	1515	3530		
кукурудза	374	839	1580	3007		
Олійні	526	1735	3584	8656		
насіння соняшнику	523	1367	3573	8516		
боби сої	н.д.	1770	3422	8895		
насіння ріпаку й кользи	н.д.	2179	3925	9117		
Цукровий буряк	122	219	427	849		
Картопля	517	1154	1140	2632		
Овочі	572	2060	1957	3924		
Плоди та ягоди	395	1877	2707	5864		
Худоба та птиця	2358	10184	13457	22468		
Молоко та молочні продукти	536	2065	2662	5462		
Яйця	192	377	627	1109		
Олія	1802	5008	8175			
Цукор	1577	2452	4644	11105		

Сформулюйте висновки.

Завдання 5: За даними таблиць розглянути основні види бірж та угод в Україні та проаналізувати як змінилась їх кількість. Зробіть висновки.

Кількість бірж в Україні*

Біржа	2001	2008	2011	2012	2015	2015 у % до	
						2008	2011
Універсальні	97	118	106	107	104		
Товарні і товарно-сировинні	157	293	368	391	391		
Агропромислові	31	30	25	25	24		
Інші	74	41	38	39	36		
Усього							

Обсяг укладених угод на біржах

Угода	2000	2008	2010	2012	2014	2014 (+,-) до	
						2000	2010
Сільськогосподарська продукція	990	40020	43787	77889,6	13856		
Транспортні засоби	193	398,8	184,5	43,5	76,7		
Паливо	291	12387	2630,4	6280,9	1027,9		
Продовольчі товари	62,8	751,1	2272,3	28541,8	1707,2		
Нерухомість	381	512,2	252,4	875,7	2316,9		
Земельні ділянки	0,3	16,7	3,4	12	—	—	—
Інші види	244	2037,5	2310,2	4900,9	6695,5		
Усього							

*Статистичний збірник «Сільське господарство України»: за 2016 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2017. – С. 146.

Сформулюйте висновки.

АНОТОВАНИЙ КУРС ЛЕКЦІЙ

Лекція 1. Макроекономічні індикатори розвитку аграрного сектору економіки

Особливості сільськогосподарського виробництва, що зумовлюють необхідність державного регулювання галузі. Довгострокова та короткострокова аграрна проблема. Само забезпеченість країни продуктами харчування та гарантування продовольчої безпеки держави. Аграрна політика як складова економічної політики держави. Суть та принципи аграрної політики. Елементи аграрної політики держави. Модель процесу формування аграрної політики. Групи інтересів в аграрній політиці. Система цілей аграрної політики держави, що включає основні політико-економічні цілі для розвинених країн та цілі аграрної політики для більшості країн.

Лекція 2. Розрахунок індикаторів сталого розвитку

сільськогосподарського виробництва

Наслідки державного втручання в сільськогосподарське виробництво та завдання аналізу аграрної політики держави. Теоретичні основи аналізу рівня добробуту суспільства. Концепція витрат та концепція корисності в прикладній економічній науці про добробут суспільства. Основні концепції прикладної економічної науки про добробут (welfare economics): концепція надлишку виробника (producer surplus), концепція надлишку споживача (consumer surplus) та концепція ринкової рівноваги. Застосування аналізу добробуту суспільства при дослідженні ефективності використання інструментів аграрної політики держави. Встановлення верхньої та нижньої межі ціни на агропродовольчі товари.

Лекція 3. Заходи регулювання внутрішнього агропродовольчого ринку

Класифікація інструментів регулювання аграрного виробництва. Заходи державного регулювання внутрішнього агропродовольчого ринку, що мають вплив на рентабельність сільськогосподарського виробництва і заходи, що не мають вплив на рентабельність сільськогосподарського виробництва. Способи досягнення рентабельності сільськогосподарського виробництва. Заходи державного регулювання, що стимулюють попит на сільськогосподарську продукцію і заходи, що обмежують пропозицію сільськогосподарської продукції. Цінова політика на агропродовольчому ринку: завдання та основні інструменти. Державний адміністративний контроль за цінами: мінімальна ціна, максимально допустима ціна. Інструменти обмеження пропозиції сільськогосподарської продукції: виробнича квота, обмеження на використання сільськогосподарської землі. Інструменти щодо

підвищення попиту на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку: державні закупівлі сільськогосподарської продукції, прямі цінові субсидії виробникам. Регулювання ринків виробничих ресурсів, що використовуються у сільськогосподарському виробництві.

Лекція 4. Заходи регулювання зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією

Роль торгівлі у розвитку сільськогосподарського виробництва. Базові теорії міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією. Основні показники міжнародної конкурентоспроможності країни на світовому агропродовольчому ринку. Суть та завдання зовнішньоторговельної політики держави в аграрному секторі, основні аргументи на користь протекціонізму у агропродовольчій торгівлі. Основна відмінність між політикою протекціонізму і лібералізацією зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією. Інструменти регулювання імпорту агропродовольчої продукції: імпортне мито, квота на імпорт, вимоги щодо якості продукції. Інструменти регулювання експорту агропродовольчої продукції: експортне мито, експортна субсидія та її негативний вплив на світову економіку та внутрішній ринок країни, яка її застосовує.

Лекція 5. Основні підходи до оцінки рівня державної підтримки аграрного сектору та Регулювання світової агропродовольчої системи в рамках СОТ

Основні підходи до оцінки рівня державної підтримки аграрного сектору: номінальний та реальний рівень захисту внутрішнього продовольчого ринку, показники державної підтримки виробників та споживачів сільськогосподарської продукції за методологією Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР),

визначення рівня підтримки аграрного сектору відповідно до методології COT (сукупний вимір підтримки). Загальні підходи до регулювання агропродовольчої торгівлі в рамках Світової організації торгівлі (COT). Уругвайська угода про сільське господарство (УУСГ) COT. Правила застосування експортних субсидій у рамках COT. Регулювання внутрішньої підтримки сільськогосподарського виробництва відповідно до УУСГ. Питання підтримки сільськогосподарського виробництва у поточному раунді переговорів у рамках COT.

Лекція 6. Аграрна політика окремих іноземних країн та їх блоків (США-ЄС)

Історія виникнення та основні етапи реформування Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу. Основні інструменти ринкової політики та підтримки цін сільськогосподарської продукції у ЄС. Політика щодо розвитку сільських територій. Аграрна політика в умовах розширення ЄС: реформа Фішлера. Сучасна аграрна політика США та її вплив на світовий аграрний ринок. Основні інструменти підтримки цін сільськогосподарської продукції та доходів виробників у США. Еволюція аграрної політики країн ЦСЄ. Загальні тенденції розвитку аграрної політики країн — експортерів агропродовольчої продукції. Відмінності між заходами підтримки сільськогосподарських виробників в США та ЄС.

Лекція 7. Еволюція державної підтримки аграрного сектору та основні напрями сучасної аграрної політики України

Реформування економічних відносин у аграрному секторі на початкових етапах ринкової трансформації економіки України. Основні засади державної аграрної політики у пореформений період.

Нормативно-правова база сучасної аграрної політики України. Мета та пріоритети сучасної аграрної політики України. Основні чинники, що визначають результативність аграрної політики.

Лекція 8. Особливості аграрної реформи в Україні та основні чинники, що на неї впливають

Суть аграрної реформи та основні чинники, що на неї впливають. Особливості земельної реформи в Україні, законодавче забезпечення розвитку інфраструктури ринку землі сільськогосподарського призначення. Реформування відносин власності в аграрному секторі України. Макроекономічні та інституційні чинники аграрної реформи. Структура сільськогосподарського виробництва в Україні та структурна політика держави. Бюджетні-податкові та кредитно-фінансові чинники. Тенденції розвитку сільських територій та соціальна політика держави у сільській місцевості. Зовнішньоекономічні чинники аграрної політики держави: позитивні та негативні. Значення зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством для економіки України, тенденції розвитку експортно-імпоротної діяльності щодо продукції АПК. Порівняльні переваги українського аграрного сектору на світовому агропродовольчому ринку, міжнародна конкурентоспроможність окремих агропродовольчих товарів. Державне регулювання експортно-імпоротної діяльності в АПК України. Оцінка рівня державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. Потенційні наслідки вступу України до СОТ для вітчизняного аграрного сектору. Можливості державної підтримки сільськогосподарського виробництва в рамках СОТ.

Лекція 9. Регулювання основних аграрних ринків в Україні

Формування агропродовольчих ринків в Україні, співвідношення попиту та пропозиції основних видів продукції. Проблеми

продовольчої безпеки в Україні. Еволюція підходів щодо регулювання агропродовольчих ринків. Основні інструменти державного регулювання ринку зерна: інтервенційні закупівлі зерна, заставні закупівлі зерна. Оцінка економічних наслідків застосування окремих інструментів регулювання внутрішнього ринку зерна з точки зору прикладної економічної науки про добробут (welfare economics): вплив на добробут виробників, споживачів, державний бюджет та суспільство загалом. Державне регулювання ринку цукру. Державне регулювання інших ринків продукції рослинництва. Особливості державної підтримки виробників продукції тваринництва в Україні. Розвиток державної політики щодо матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва в Україні. Формування інфраструктури аграрного ринку в Україні. Значення зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством для економіки України, тенденції розвитку експортно-імпоротної діяльності щодо продукції АПК. Порівняльні переваги українського аграрного сектору на світовому агропродовольчому ринку, міжнародна конкурентоспроможність окремих агропродовольчих товарів. Державне регулювання експортно-імпоротної діяльності в АПК України. Оцінка рівня державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. Потенційні наслідки вступу України до СОТ для вітчизняного аграрного сектору. Можливості державної підтримки сільськогосподарського виробництва в рамках СОТ.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Особливості сільськогосподарського виробництва, що зумовлюють необхідність державного регулювання галузі.
2. Проблема паритетності цін на сільськогосподарську продукцію та засоби виробництва.
3. Особливості попиту на сільськогосподарську продукцію як причина державного регулювання.
4. Особливості конкуренції в аграрному секторі.
5. Суть довгострокової аграрної (фермерської) проблеми.
6. Імобільність ресурсів у сільському господарстві.
7. Суть короткострокової аграрної (фермерської) проблеми.
8. Основні аргументи на користь аграрного протекціонізму.
9. Суть аграрної політики держави.
10. Групи інтересів в аграрній політиці.
11. Особливості підтримки сільськогосподарського виробництва у країнах з різним рівнем економічного розвитку.
12. Можливості державного регулювання аграрного виробництва.
13. Державна політика щодо регулювання аграрних ринків.
14. Система цілей аграрної політики держави.
15. Методика аналізу добробуту суспільства та її застосування при дослідженні наслідків окремих заходів аграрної політики держави.
16. Економічні наслідки встановлення максимально допустимої ціни на ринку.
17. Економічні наслідки встановлення мінімально допустимої ціни на ринку.
18. Класифікація заходів аграрної політики держави.
19. Виробничі квоти як захід аграрної політики держави.
20. Обмеження на використання сільськогосподарської землі як захід аграрної політики держави.
21. Прямі цінові субсидії виробникам.
22. Суть та призначення державних закупівель сільгосппродукції.

23. Заходи, спрямовані на зниження витрат у сільгоспвиробництві.
24. Заходи аграрної політики, не спрямовані на підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва.
25. Роль зовнішньої торгівлі у розвитку сільгоспвиробництва.
26. Основні показники міжнародної конкурентоспроможності країни на світовому агропродовольчому ринку.
27. Основні заходи регулювання зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією.
28. Суть імпортного мита та економічні наслідки його застосування.
29. Нетарифні заходи регулювання агропродовольчого імпорту.
30. Суть та економічні наслідки застосування експортного мита.
31. Суть та економічні наслідки застосування експортної субсидії.
32. Основні методологічні підходи до оцінки рівня державної підтримки аграрного сектору.
33. Показники державної підтримки виробників та споживачів сільськогосподарської продукції за методологією ОЕСР.
34. Регулювання світового сільськогосподарського виробництва в рамках СОТ.
35. Внутрішня підтримка сільськогосподарського виробництва відповідно до Уругвайської Угоди по сільському господарству (УУСГ) СОТ.
36. Вимоги щодо доступу до ринку відповідно до УУСГ.
37. Експортні субсидії в УУСГ.
38. Питання підтримки сільськогосподарського виробництва у поточному раунді переговорів в рамках СОТ.
39. Суть та основні завдання спільної аграрної політики (САП)
40. Основні етапи еволюції САП ЄС.
41. Основні інструменти ринкової політики та підтримки цін сільськогосподарської продукції у ЄС.
42. Аграрна політика в умовах розширення ЄС: реформа Фішлера.
43. Сучасна аграрна політика США та її вплив на світовий аграрний ринок.
44. Основні інструменти підтримки цін сільськогосподарської продукції та доходів виробників у США.
45. Особливості аграрної політики в країнах Центральної та Східної Європи.

46. Загальні тенденції розвитку аграрної політики країн-експортерів агропродовольчої продукції.

47. Макроекономічна характеристика аграрного сектору економіки України.

48. Державна політика щодо розвитку ринків продукції сільського господарства і продовольства в Україні.

49. Цінове регулювання агропродовольчого ринку в Україні.

50. Визначення мінімальної та максимальної закупівельної ціни.

51. Особливості товарних та фінансових інтервенцій на сільськогосподарських ринках в Україні.

52. Деретуляція українського ринку сільськогосподарської продукції.

53. Чинники, що визначають результативність аграрної реформи в Україні.

54. Державне регулювання ринку страхування в сільському господарстві.

55. Макроекономічні та інституційні чинники аграрної реформи.

56. Особливості земельної реформи в Україні.

57. Основні засади та пріоритетні напрями державної аграрної політики України.

58. Законодавче забезпечення розвитку інфраструктури ринку землі сільськогосподарського призначення.

59. Орендні відносини в сільському господарстві України.

60. Структурні чинники аграрної реформи в Україні.

61. Бюджетне фінансування аграрного сектору України.

62. Податкова політика в аграрному секторі України.

63. Кредитна підтримка виробників сільськогосподарської продукції в Україні.

64. Регулювання ринку зерна в Україні.

65. Особливості здійснення заставних закупівель зерна в Україні.

66. Особливості здійснення інтервенційних закупівель зерна в Україні.

67. Регулювання ринку цукру в Україні.

68. Державна підтримка виробників продукції тваринництва в Україні.

69. Регулювання ринку молока в Україні.

70. Соціальні чинники аграрної реформи в Україні.

71. Потенційні наслідки вступу України до СОТ для вітчизняного аграрного сектору.

72. Екологічні чинники аграрної реформи в Україні.

73. Державне регулювання експортно-імпортової діяльності в АПК України.

74. Розвиток альтернативних джерел енергії та палива в Україні.

75. Розвиток державної політики щодо матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва.

76. Зовнішньоекономічні чинники аграрної реформи в Україні.

77. Оцінка рівня державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрна політика: навчальний посібник. К.: НУБіП України, 2022. 316 с.
2. Кваша С. М., Діброва А. Д., Жемойда О. В. Аграрна політика: навчальний посібник. К.: Ліра-К, 2018. 388 с.
3. Аграрна політика: підручник. М. Й. Хорунжий; К.: КНЕУ, 2010. 321 с.
4. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. наук Шубравської О.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2018. 152 с.
5. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. Андрійчук В. Г., Зубець М. В., Юрчишин В. В. К.: Аграрна наука, 2005. 140 с.
6. Анікеєнко В. М. Державна політика розвитку аграрного сектору економіки України. Держава та регіони. Сер.: Державне управління. 2013. № 4. С. 4-7.
7. Аранчій В. І., Зоря О. П., Пісоцький А. А. Необхідність і значення економічного регулювання аграрного виробництва. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2012. №1. С. 140–142.
8. Балян А. В. Узгодженість аграрної та регіональної політики як передумова прискорення інтеграції України до світового економічного простору. Економіка АПК. 2013. № 11. С. 92-99.
9. Березіна Л. М. Аграрна політика уряду: її місце і роль у розвитку відносин підприємств АПК. Науковий вісник

Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. 2011. № 2. С. 43-48.

10. Бутило І. А. Розвиток орендних відносин у сільському господарстві як важливий елемент аграрної політики. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 5. С. 32-41.

11. Вдовенко Н. М., Сокол Л. М. Макроекономічна оцінка аграрного сектору економіки України за умов інтеграційних процесів. Науковий вісник Полісся. 2016. Вип. 3. С. 22-28.

12. Вдовенко Н. М., Сокол Л. М., Михальчишина Л. Г., Вдовенко А. В. Аграрна політика: робочий зошит для виконання індивідуальних завдань з дисципліни «Аграрна політика», освітній ступінь «Магістр», спеціальність 207 «Водні біоресурси та аквакультура», освітня програма «Водні біоресурси та аквакультура», факультет тваринництва та водних біоресурсів. К.: НУБіП України, 2019. 71 с.

13. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Сучасні виклики модернізації аграрної політики України. Вісник аграрної науки. 2017. № 11. С. 9-22.

14. Голубков Є. В. Організаційно-економічні основи аграрної політики та напрями підвищення ефективності аграрних підприємств. Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. 2015. № 3. С. 420-428.

15. Губа М. І., Барсук Ю. В. Трансформація земельних відносин у контексті формування і реалізації державної аграрної політики. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2018. Т. 24, № 1. С. 26-36.

16. Данкевич В. Є. Розвиток земельних відносин в умовах глобалізації: монографія. Житомир: Євенок, 2017. 392 с.

17. Діброва А. Д. Аграрна політика США: тенденції розвитку та уроки для України . Економіка АПК. 2007. № 6. С. 127-132.

18. Дроздяк І. Державне регулювання аграрної економіки як основа аграрної політики. Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК. 2016. № 23 (1). С. 18–24.

19. Дудка О. І. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 13. С. 99–102.

20. Духневич А. В. Удосконалення аграрного законодавства, як складова державної аграрної політики України як члена СОТ. Форум права. 2011. № 2. С. 268–274.

21. Жемойда О. В. Напрями формування пропозиції на ринку агропродовольчої продукції України: [монографія] / О. В. Жемойда. К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. 380 с.

22. Жемойда О. В., Трофімцева О. В. Українсько-англійський словник з аграрної політики. К.: Німецько-український агрополітичний діалог, 2015.

23. Жук В. М. Неформальні інститути селянства у моделюванні реформ та аграрної політики: теорія і практика. Економіка АПК. 2017. № 9. С. 5–18.

24. Загурський О. М., Вертій Ж. С. Соціальні інвестиції як засіб державної аграрної політики. Актуальні проблеми економіки. 2017. № 2. С. 207–212.

25. Запша Г. М. Державна аграрна політика як передумова підвищення соціально-економічної результативності аграрних перетворень в Україні. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. 2014. № 3. С. 141-151.

26. Зінчук Т. Аграрна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до ЄС: реалії та перспективи для України. Економіка України. 2006. № 4. С. 74–88.

27. Зінчук Т. О. Сучасна парадигма Спільної аграрної політики ЄС як протидія глобальним викликам та дезінтеграції. Економіка АПК. 2017. № 10. С. 78–85.

28. Еволюція Спільної Аграрної Політики ЄС: наслідки для України [Електронний ресурс] / Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій. Німецька консультативна група при Уряді України. Режим доступу :<http://www.ier.kiev.ua>

29. Калетнік Г. М. Біопаливо. Продовольча, енергетична та екологічна безпека України: монографія. К.: Хай-Тек Прес, 2010. 515 с.

30. Карасьова Н. А. Державна політика стимулювання експорту аграрного сектора. Економіка та держава. 2016. № 9. С. 41–44.

31. Карунос А. С. Зміст, чинники та основні принципи державної аграрної політики. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. 2011. Вип. 2. Т. 1. С. 141–145.

32. Катан Л. І. Розвиток аграрного сектору економіки як важливий фактор ефективної інтеграції у світовий економічний простір. Інфраструктура ринку. 2018. № 15. С. 8–13.

33. Кваша С. М. Аграрна політика та чинники її реалізації в нинішніх умовах трансформації сільського господарства України. Вісник СНАУ. Серія: Економіка та менеджмент. 2010. Вип. 6/1. С. 3–11.
34. Кваша С. М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. Економіка АПК. 2013. № 8. С. 12–21.
35. Кваша С. М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу. К.: ННЦ ІАЕ, 2013. 40 с.
36. Кіндзерський В.В. Державне регулювання аграрного сектору економіки: імплементація зарубіжного досвіду. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 5. С. 24–30.
37. Ковалів О. І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма: монографія. К.: ДІА, 2016. 416 с.
38. Криленко В. І. Державна підтримка аграрного сектору як складова регуляторної політики держави. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 6 (1). С. 225–228.
39. Куць О. І. Удосконалення законодавчих засад державної аграрної політики для розвитку харчової індустрії. Продовольчі ресурси. 2019. № 12. С. 248–267.
40. Лозинська Т. М. Аграрна політика та її наслідки для розвитку аграрної сфери економіки України. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 4. С. 39–43.
41. Лопатинський Ю. М., Тодорук С. І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств: [монографія]. Чернівці, 2015. 220 с.

42. Лузан Ю. Я., Лузан О. Ю. Інституціоналізм – наукова платформа для удосконалення державної аграрної політики. Економіка АПК. 2016. № 2. С. 29-37.

43. Мельник Л. Л. Економічні засади прибутковості сільського господарства: монографія. Дніпро: Свідлер А. Л. 2016. 346 с.

44. Національна доповідь щодо завершення земельної реформи. За наук. ред. Л. Я. Новаковського. К.: Аграр. Наука. 2015. 48 с.

45. Пахуча Е. В., Скрипань В. А. Механізм сталої діяльності сільськогосподарських підприємств. Інфраструктура ринку. 2018. № 15. С. 116–121.

46. Пивовар П. В. Аграрні субсидії в системі державної політики. Агросвіт. 2016. № 19. С. 9–13.

47. Приходько І. П. Концептуальні аспекти державної аграрної стратегії та політики. Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2015. № 1. С. 53–56.

48. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-15.

49. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 року № 2982-IV.

50. П'ясецька-Устич С. В. Генезис спільної аграрної політики ЄС: перспективи та ризики для України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 16. С. 23–28.

51. Речка К. М. Узагальнення головних напрямів економічного зростання і розвитку сільського господарства у країнах із

ринковою економікою. Проблеми економіки. 2018. № 1. С. 7–14.

52. Роздайбіда О. В., Білінська О. В. Економіко-правові аспекти державної аграрної політики України. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. 2010. № 3. С. 152–161.

53. Розвиток аграрної політики України в умовах євроінтеграції: [монографія]. За ред. А. Д. Діброви, В. Є. Андрієвського; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, Ін-т розвитку аграр. ринків. Київ: Інтердрук, 2014. 568 с.

54. Рябоконт В. П. Агропромисловий комплекс в умовах реалізації державної аграрної політики. Економіка АПК. 2016. № 9. С. 18–26.

55. Савенко Г. Є. Органічне сільське господарство як пріоритетний напрям реалізації спільної аграрної політики Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 15 (2). С. 113–116.

56. Самсонова Я. О. Правові засади розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва як основного напрямку державної аграрної політики України. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_24.

57. Сидоров Я. О. Вплив глобалізації на формування державної аграрної політики в контексті її правового забезпечення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 44 (1). С. 157–160.

[illegible]

За авторською редакцією

Підписано до друку 02.11.23

Ум. друк. арк. 10,0.

Наклад 50 прим.

Формат 60×84/9.

Зам. № 230585

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55